

*Din Discursul de recepție: FENOMENUL ECONOMIC POSTMODERN

Sinoptica reprezentării epistemice

”Omul pur economic e aproape un idiot social. Teoria economică s-a ocupat mult de acest prost rațional”

Amartya Sen

Stimați colegi,

Înțelegerea fenomenului economic are o miză intelectuală hotărâtoare pentru definirea statutului științei economice de știință socio-umană matură. Semnificația reală a acestei mize este dată de nevoia evitării turbulențelor cognitive specifice închiderii și deschiderii de supercicluri ale evoluției societale, cum sunt cele ale modernității. Omenirea se află în pasajul dintre prima și cea de-a doua modernitate (Beck, 2003) și întâmpină dificultăți, atât de natura pierderii obișnuinței cu modelul de civilizație, cât și de natura îngrijorării, inclusiv a înțelegerii, în privința consecințelor înnoirii contextului societal.

Spectrul de nuanțe pentru înțelegere este conturat de o serie inevitabilă de întrebări ce sugerează atitudini grave: este vorba de decadentă sau schimbare de model de valori?; cât de accelerat este postmodernismul?; științele nonexperimentale sunt apte să evite răspunsuri minore?; limitările *Economiei/Științei economice* sunt naturale?; cât de firească este marginalizarea dezvoltării în arhitectura conceptuală a științei economice?; există un secret al ieșirii din periferie?; ce înseamnă Economie (și ca știință, și ca acțiune) în postmodernism?.

Dicționar sau despre ceea ce știm

Prima modernitate, a iluminismului raționalist și a revoluțiilor industriale și naționale, cunoscut și ca primul superciclu de modernitate, a cuprins: un secol de dezvoltare extensivă, sub impulsul mașinismului, de renaștere spirituală și de resuscitare a formulei imperiale maxime (filosofia ultimei frontiere-postcarteziană-până în 1814?); un secol de

experimentări ideatice și de ordine societală, națională și transnațională, corectate prin violență (adversitatea ideologică-postnapoleoneană- până în 1914?); un secol de stăruințe pentru tranșări de tendințe adverse în ierarhia puterii globale, în logică învinși-învingători (voința de putere postnietzscheană, personală și comunitară, izolaționistă și imperială, în consecințele căreia am fost până în 2014?).

Timpul se încarcă de opțiuni diferențiate și se particularizează comportamental în logica progresului (Mann, 2012/2013). Fenomenul produs de sentimentul fixării în coada de cometă a modernității este botezat difuz ca postmodernitate, în sens temporal/periodizant și aparține celui de-al treilea secol de modernitate iluministă. Adesea, postmodernitatea este asimilată ca propensiune a reîncărcării modernității, (Jameson, 1991), dar și cu sens de „de-diferențiere”, paradoxală, un fel de reînnoire a ceea ce fusese anterior substanțierea noului, cum s-ar spune o primenire a modalităților de producere a noului, noul ca atare având sursele cele mai recente ale progresului. Începe o cursă a dezideologizării acțiunii politice, dispare relevanța claselor, dar se adâncesc inegalitățile. Se privatizează și se marketizează reprezentarea publică. Politica devine un spectacol, economia recurge la „dispozitivul libidinal” (Lyotard, 2001). Scrisul este alungat din nișa comunicațională de imagine, cartea cedează locul televiziunii. Democrația se confruntă cu confuzionarea ideii de libertate prin torentul libertăților. Desigur, ambiguitatea direcției, dar și a opțiunilor stăruie să se legitimizeze (Anderson, 2012).

Cu sens cultural se folosește termenul postmodernism. Postmodernismul este un pasaj de trecere a lumii prin experimentul formei și formalizării, cu accent pe „sensul nonsensului” (Giddens, 2000). În unele privințe postmodernismul dezidealizează arta, o acomodează cotidianului vieții, o pune la îndemâna utilului și eficienței, mai ales prin urbanism, în scopul creării unui univers identitar neaccidentat, fără tentația extremelor, o „societate monocromă” (Etzioni, 2002). Din alte perspective, cum ar fi posibilitatea absenței alternativei, postmodernismul are ca sens acțional și spiritual „deconstrucția” modernității (Derrida, 2005), soluțiile dezvoltării să provină din supraconsumul energiei umane (Bataille, 2004).

Originile reprezentărilor despre postmodernitate și postmodernism stau sub semnul schimbării direcției, reperată mai întâi la nivelul literaturii, apoi la arte în general, dar și în sociologie și economie, cu valențe „postoccidentale”, dar și sugerând depășiri „postumaniste” și „postistorice” (Olson, 2000), ajungându-se la aproximarea „satului global” (McLuhan, 1962).

În fapt, postmodernismul este, în expresie mai largă, spirituală, formula experiențială a încercării de a fugi de rigoarea raționalului și/sau a tendinței de relativizare a valorilor. Din

această perspectivă, ambii termeni acoperă o realitate a evoluției, nuanțele lor redând la un loc profilul unei lumi în căutarea soluțiilor de conviețuire după experimente societale extreme. Într-o percepție apăsată, ieșirea dintr-un ciclu – de postmodernitate și de postmodernism la un loc - înseamnă atac la confort, la obișnuințe, la comodități habituale, comportamentale și cognitive, dar și speranțe de altceva mai funcțional, de altă relație cu natura, inclusiv de reîncărcare a semnificațiilor diferențiale ale naturii umane, de tipul responsabilității, discernământului sau globalizării. Se petrece o modificare de sensibilitate în care diferența de dezvoltare a țărilor în concertul mondial devine un risc pentru civilizație (Mishkin, 2008; Landes, 2013).

La drept vorbind, se întâmplă o tranziție de la un set de valori definitorii de context consolidat istoric prin memoria socială, exersând semnificații aproximative, de regulă difuze și confuze, cu specific de interval istoric, în privința reperelor acționale și spirituale, către un alt set de valori total diferit, al unei căi de evoluție care se deschide (Dinu, 2017b). Într-un fel esențial, informația și tehnologia ei grăbesc la limita asimilării calea spre societatea cunoașterii (Castells, 1996/1998). Pare că se alterează determinanții evoluției societății (Diamond, 2001), climatul social pierde contactul cu idealul rațiunii (Polanyi, 2011), slăbesc preferințele pentru procesele modernității (Aron, 2003), se tulbură fibra socială a naturii umane (Hirschman, 2004), lumea nu rezistă experimentării globale a căii unice (Fukuyama, 1994), materialitatea devine fundamentul libertății (Friedman, 1995), adversitatea alimentează motorul ideologiei (Mises, 2011), instituțiile moderne subminează modernitatea (Ferguson (2011).

Adesea se vorbește de postmodernism ca profilare spirituală și materială a unei faze, eventual ultima, a modernității, alături de modernism, avangardă, decadentă și kitsch (Călinescu, 2017), dar și ca sfârșit al modernității (Vattimo, 1993), resurrecție a hermeneuticii (Rorty, 2014), slăbire a raționalității (Gadamer, 2001), ieșirea din metanarațiuni (Lyotard, 2003).

Trecerea de la un superciclu al modernității la altul are tendința de a fi receptată ca perioadă de ambiguizare a reperelor comportamentale, de ruletă a preferințelor și de inversiune a regulilor de comunicare, de marginalizare a discursului rațional (Habermas, 2000). În sens cultural, sunt opinii că postmodernitatea începe în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea (Toynbee, 1997) sau în perioada interbelică, odată cu avangarda, simbolismul etc. În sîajul viziunii nietzscheene, postmodernitatea a fost și este receptată ca o decădere, inclusiv din perspectiva normelor morale sau de conviețuire, de declin al civilizației (Spengler, 1996).

Postmodernitatea, care acoperă în opinia mea apusul mileniului al doilea și răsăritul mileniului actual, este identificată, spre exemplu, ca epoca post-adevăr (Keyes, 2004). Aș

adăuga că această epocă stă sub spectrul corectitudinii politice. Sub aspectul guvernării se întâmplă o transcendere a echilibrului viziunilor moderne apărând tentația pentru nevroze politice (Golberg, 2010) sau pentru democrația iliberală (Zakaria, 1997), ca evoluție indecisă de democrație post-totalitară (Goff, 2012). Guvernanța globală a devenit disputa care amenință ordinea (Kissinger, 2015), noile centre de putere au opțiunea agresiunii hibride pentru obținerea poziției dominante (Kennedy, 2011), globalizarea neoliberală inversează relația state-piețe (Rodrik, 2011), omenirea consumă mari divergențe (Pomeranz, 2012).

Din perspectivă economică, postmodernitatea acoperă deceniile de după 1980 (cu semne chiar de după 1970), când începe destructurarea experienței postbelice a intervenționismului cu reguli, și național, și global (statul bunăstării, programe de dezvoltare finanțate de ONU, etalonul aur, instituțiile de negociere a regimului internațional). S-a intrat în perioada destructurării relației axiale individ-societate (Hayek, 2013). Postmodernitatea este pasajul dintre structurarea postcomunismului și definirea postcapitalismului (Drucker, 1999, Wallerstein et al., 2015), dintre ieșirea din postrasism și intrarea în postcolonialism (Balibar, Wallerstein, 1991).

Postmodernismul în economie survine ca efect al societății postindustriale (Touraine, 1976, 1992), iar focalizarea lui redă ceea ce se numește stadiul abstractizării agentului, a capitalului și a muncii, foarte vizibil prin gestiunea tehnocratică a afacerilor, dezindividualizarea proprietății și denaționalizarea companiilor, fenomene specifice celui de-al doilea spirit al capitalismului (Boltanski, Chiapello, 2016). Postmodernismul funcționalizează cezura fatală dintre economie și societate/moralitate (Tirole, 2016) și escaladează fracturarea societății (Piketty, 2015). Expresiile economice cele mai relevante pentru postmodernism sunt speculația, nomadismul capitalului și dominația pieței, aceasta din urmă fie monopolistă (software) sau oligopolistă (audit), fie profilată geostrategic (petrol). Practic, din această perspectivă, se poate constata un amestec de formule organizatorice paradoxale, chiar de recurs la ideilor convergenței sistemelor economice născute în zorii modernității iluministe.

Finalul ultimului secol al primei modernități cunoaște și o formă maximală a pierderii contactului cu temeiul natural al fenomenului economic (bunul simț), fapt scos în evidență de criza globală declanșată în 2007 (Dinu, 2016). Știința economică suportă ruleta perspectivelor (Ruccio, Amariglio, 2016), civilizația vestică destramă întemeierile originare (Manent, 2012).

Fazele modernității, dintre care postmodernitatea este actuală, imprimă tuturor dimensiunilor condiției umane – munca, lucrul, acțiunea - conținuturi specifice. Fundalul filosofic al cuceririi naturii prin inovare de unelte a produs un univers artificial și a

autonomizat natura umană. Ciclurile distrugerii creatoare (Schumpeter, 2011) au devenit regulă a progresului. Munca a urmat traseul de la a fi expresia directă a forței fizice la formula intelectualizării ei, ca prefigurare a economiei cunoașterii. Din perspectivă economică, lucrul și-a pierdut relevanța materială, luând preponderent forma intangibilă. Acțiunea a trecut un pasaj alert de la raționalizare la scientizare. Economia a configurat, pe suportul industrialismului, al pieței concurențiale și al logisticii statale, societatea de consum (Harvey, 2002).

Modernitatea a hipercentrat mecanismele randamentale ale economiei pe producerea de avuție, a generat prevalența capitalului în ecuația economiei și a așezat proprietatea la baza libertății. Distincția finală a economicității industrialismului este extensia poziției hegemonice a pieței financiare în distribuția valorii adăugate.

O serie de străpungeri ale perioadei deschise de Epoca Luminilor, pregătită cumva genial de Renaștere și funcțional de Reformă, a presupus patru translatări de perspective la nivelul modelului economic de gândire. Prima translatarea a fost a viziunii materialiste a iluminismului raționalist asupra funcției-obiectiv a economiei, care a făcut ca avuția să devină expresia unică a acțiunii randamentale. A doua translatare a vizat perspectiva cognitivă a mecanismului (ceasornicului) care a ajuns să structureze spațiul de raționalitate economică și să ofere suportul metodologic pentru tratarea omului ca resursă economică (scopul devine mijloc). A treia translatare a fost a principiului selecției naturale în înțelegerea pieței ca mecanism care exclude. În fine, a patra translatare a fost a reducționismului din contextul epistemic al mecanicii și al convenționalismului matematicii în universul acțiunii antropice pentru confort.

Ieșirea din paradigma modernismului iluminist a funcționalizat tiparul exceselor. Reperetele modelului cunoașterii raționale sunt repositionate la limită și dincolo de limită: timpul „nu mai are răbdare”, ia forma unei succesiuni accelerate de termene scurte; spațiul iese din contingent, se virtualizează; determinismul nu mai înseamnă univocitatea cauză-efect. Avem cauze suprapuse, multiple, directe și indirecte, înlănțuite, ca și efecte întâmplătoare, neașteptate, fără legătură cauzală explicită, după regulile fractale ale complexității. Subiectualul, sub forma motivelor, preferințelor, ideologiilor, viziunilor, chiar a închipuirilor, dislocă în acțiunea umană obiectualul, reprezentat de cauză, necesitate și de viața trăită.

Fenomenul economic postmodernist este eficient în sens liminal: maximizarea raționalității imediate tinde să trateze omul ca resursă consumabilă (opțiunea metodologică aumană) iar procesul economic devine o formă marginală a realizării profitului financiar (preferința pentru căile monetariste de creare a valorii adăugate).

„Tot mai repede”, forma postmodernă a percepției timpului, este contra-natură (*natura non facit saltus*), precarizează modul de viață, relativizează reperele morale și valoarea stabilizatoare a idealurilor societale, degradează bazele biologice ale existenței, impune legea modei în structurarea fundamentelor culturale ale personalității, fragilizează consistența naturii umane. Se traduce în: dezechilibre excesive (contul curent, bugetul de stat, etc.); îndatorare (publică și privată, creștere pe datorie); decalaje („*țările bogate tind să rămână bogate...*”; Quah, 1996); delocalizare (alienare psihică, socială, disoluția coeziunii, stress etc); deșertificare și extincție (amenințarea bazelor vieții), maladii mentale și genetice (depresii, nevroze, cancer; Sedláček, Tanzer, 2017).

„Tot mai mult” în economie este calea sigură spre irațional căci ajunge să însemne: concentrare (trei bănci americane dețin active de circa 50% din PIB al SUA); oligopolizare (piața financiară, piața auditului, piața ratingului etc.); dezindustrializare (valoarea adăugată în sistemul financiar global este de câteva ori mai mare decât în economia reală; activele financiare globale sunt de peste trei ori mai mari decât PIB global (Smick, 2009); polarizare (internă: 10 % din populația SUA deține 90% din averi (Krugman, 2010); geografică (Nord-Sud); externalizare de costuri (pe seama naturii, a generațiilor viitoare).

Dinamica economică, ale cărei efecte concrete o fac să fie dinamica averii, nu vine exclusiv și determinant din combinarea factorilor fundamentali ai ecuației economice, capital și muncă. Dinamica survine, istoric vorbind, întâi pe calea îndatorării, al cărui semn tutelar este banul, apoi pe calea speculației, din presupuneri de dincolo de palpabil. Speculația a devenit actul postmodern de schimb care supralicitează încrederea în umbre platonice. Din virtualizare și fictivizare se extrage cea mai mare parte a valorii adăugate. Dinamica economică vine dintr-o direcție străină de Economie ca știință carteziană!

Postmodernitatea în economie are conținutul dat de structurarea proceselor economice după reguli impuse de practici din afara spațiului de raționalitate economică, interesate de bucla speculației. Modul economic de gândire postmodernă nu produce explicații coerente cu reperele unei adevărate revoluții industriale. Bunăoară nu este clar de ce saltul informaticii dislocă greu tehnologia energofagă. Conceptul de revoluție a mijloacelor pentru crearea valorii adăugate susține speculația financiară. Ieșirea din postmodernitate presupune reinventarea căilor prin care creșterea economică să favorizeze formulele incluzive ale dezvoltării durabile, bazate pe prevalența aspectelor sociale. Se întârzie deschiderea unui nou ciclu lung al dezvoltării bazat pe o a treia revoluție industrială (Rifkin, 2011), responsabilă de funcționalizarea mijloacelor productive fără externalități negative.

Problema sau despre ceea ce ne încurcă

Economicienii (experiențele academice ale profesiei de economist) s-au dovedit a fi o specie rară de teoreticieni. Sunt intelectualii cei mai predispuși la risipa ideilor în spațiul saturat de îndoieli cotidiene; au ca regulă două răspunsuri valabile la o problemă. Prima regulă vine din tradiția dualității soluțiilor („*pe de o parte - pe de altă parte*”), iar cealaltă ține de faptul că știința economică nu și-a găsit de cât pe jumătate rostul baconian: uzează de Rațiune, fără să fie sigură că nu ajunge la Utopie și nu poate recurge la Experiment, deși riscă Distopia. Ea preferă detaliul și exagerează reconstruind pe el întregul (Parcimonia tutelară și principiul metodologic al individualismului), ca și ambiguitatea perspectivei („*dacă este așa s-ar putea să fie așa*”). Totodată, pentru a fi aplicabilă, teoria economică se folosește de ideologie, recurge la calea scurtă a răspunsului la provocări. (Procedeul nodului gordian).

Valabilitatea soluțiilor se judecă în raport cu ipotezele fondatoare ale viziunii, localizată și personalizată, iar nu după regulile de știință socio-umană. Omul și viața trăită rămân marile necunoscute ale algoritmilor economici (Sen, 2004). Regula generică a validității în economie este un balans între structurarea obiectualistă și structurarea subiectualistă a procesului economicității. În partea a doua a secolului trecut balansul s-a produs între sugestiile întemeietoare ale validității propuse antagonic de keynesism și de monetarism. În ultimele trei decenii balansul a țintit împrăștiat ideologia Consensului de la Washington și pe cea a emergenței economiei naționale.(canibalizarea proiectelor de globalizare).

Balansul ideatic urmează ciclicitatea economică într-un sens convențional matematic. Când este interesată de termenul lung, soluția economică este dată după algoritmul specific analizei într-o știință care ia în calcul media și mediana; (eliminarea post-factum a exceselor unei realități instabile). Când este interesată de termenul scurt, soluția derivă din preceptul stabilității fondat pe ideea reproducerii maximum-ului; (alergia la principiul optimului, la principiul dezechilibrului favorabil, Dinu,2018). Economia este o știință construită pe concepte convenționale asemănătoare cu cele pe care matematica le introduce în fizică pentru a prezuma imposibilitatea existenței vieții în condiții extreme. Stabilizarea extremelor este o imposibilitate practică asumată drept funcție a Economiei (speculația ca formă raționalizată a exuberanței iraționale, austeritatea ca simplificare a legii economiei, Blyth, 2015)).

Actuala criză a scos în evidență faptul că limitele și limitările economiei ca tip de acțiune umană sunt de fapt limitele și limitările științei economice. Formularea cea mai șocantă a acestei echivalențe, ce ține de esența constituției epistemice a Economiei, este aceea că lumea se confruntă, în fapt, cu o „*criză a economiștilor*” (Bouchaud, 2008). Grav este că în ultima jumătate de secol consecințele limitărilor sunt cel mai adesea ocolite de epistemologi și sunt total neglijate de economiști.

Limitările Economiei ca știință survin deopotrivă din: perspectiva obiectualistă, tutelată de experiența teoretică a mecanicismului (spectrul viziunii marshalliene, sensibil la detaliul semnificativ pentru rezultat) și perspectiva subiectualistă, derivată din propensiunea anti-istorică a Școlii Austriece (spectrul viziunii mengeriene, înclinat să mizeze pe relativismul valoric al comportamentului uman). Consecința directă are natură dihotomică: gnoseologică (înțelegerea și explicația sunt discreționare) și sociologică (opinia are logica partizanatului, a conformării sociale sau, postmodern, a corectitudinii politice) (Dinu, 2016).

Consecințele extinse vizează probleme de coerență a arhitecturii conceptuale și de consistență a modelului cognitiv în știința economică (Babilonul teoriilor sau gâlceava principiilor), probleme de operaționalizare a fenomenelor economice (eșecul instrumentelor) și probleme de asigurare a finalității funcției economice (antagonismul obiectivelor)(Dinu,2017b).

Semnele academice ale limitărilor sunt: raritatea studiilor privind fundamentele Economiei (absența din curricula universitară a disciplinelor de epistemologie, metodologie și doctrine economice etc.); moda abordărilor empiriste și funcționaliste (suficiența analizelor de oportunitate); propagarea instituțională a teoriei mainstream (inovarea unidimensional ordonată); sectorizarea și tipizarea comunicării științifice în materie de viziuni strategice.

Semnele în lumea acțiunii sunt în principal: insuficienta decantare a înțelegerii dinamicii sistemelor economice rezultate din aplicarea schemelor teoretice (modelul de economie versus bunul-simț); inconsistentă coagulare a practicii atenuării excesului în fluctuațiile de natură ciclică (practica economică versus natura umană) și neglijarea condiționalităților specifice evoluției economiei ca parte a contextului supus regulilor complexității (economia versus valorile societale).

Întrebarea incomodă (dar greșită) care se pune este: „*De ce merge rău când trebuia să meargă bine?*”. Adevărata întrebare economică este de fapt: „*Cum trebuie să ne comportăm și când este rău, și când este bine?*”. Economia este medicina efectelor pe care utilitatea le are asupra comportamentelor noastre, este știința tratării bolnavului de prea multă sau prea puțină utilitate. Ciclicitatea economică ține de datele profunde prin care „munca,lucrul și acțiunea” - condiția umană (Arendt, 2007) sunt structurate de elementul cel mai puternic al naturii umane, instinctul de apropiere. („*A avea a ajuns mai puternic decât a fi*”, From, 2013)

Întârzierea crizei acutizează nevoia reconstrucției științei economice cu scopul înțelegerii corecte a celor mai neobișnuite fapte: preferința insurectă în lumea acțiunii pentru

termenul scurt, tradus în externalizare irațională de costuri în spațiu și în timp (suportul iminenței crizelor); structurarea în lumea ideilor a viziunii după asumptii în baza cărora se emit soluții inevitabil abstracte, parțiale, inadecvate sau inoperante. Reconstrucția conceptuală a Economiei presupune conștientizarea limitelor și limitărilor oricărui model explicativ (Dinu, 2017b).

Raționalizarea instinctului de apropiere (fie că înseamnă analiza catalizatorului numit interes, fie că reprezintă descrierea utilității) este colivia pe care Economia și-o construiește singură ca știință. Dialectica interesului și mecanica utilității sunt două strategii cognitive care, raționalizând instinctul economic, contrapun știința economică psihologiei, antropologiei și sociologiei. (Izolaționism epistemic). Reducând natura umană la rațional și descriind munca, lucrul și acțiunea în termeni de randament, Economia explică incomplet și oferă soluții parțiale.

Răspunsurile plurivoce trebuie să intre în exercițiul cotidian al judecării fenomenului economic. Schema oferită de unii autori este cumva sugestivă pentru diversitatea perspectivelor de înțelegere și rezolvare a problemelor. Aria acoperită de răspunsurile raționale este definită prin motivații economice propriu-zise, de natură tradițională, dar nu complet, pentru că realitatea arată că pot fi date răspunsuri iraționale la aceleași motivații economice, după cum sunt posibile răspunsuri și raționale, și iraționale la motivații non-economice (Akerloff, Shiller, 2010).

Altfel spus, una din patru situații ar fi din zona economicității. Asta nu presupune că situațiile randamentale sunt prea limitate, ci că deocamdată știința economică nu oferă modalități de înțelegere mai mult de atât. La drept vorbind, odată cu închiderea super-ciclului primei modernități, oricât va dura sub forma postmodernismului, apare tot mai evident reducăționismul metodologic prin care știința economică și-a tratat obiectul. Se știe că în materie de devenire a lumii, sfârșitul este un nou început. Noul super-ciclu înseamnă că lumea va fi ea însăși, natura și spiritul nu se mai contrapun, cucerirea nu mai distruge ceva, ci așează lucrurile în devenirea firească legată de necesitate, rațiune și voință din ordinea vieții. Necazul este că omenirea re trăiește drama schimbărilor radicale, memoria socială nu se dovedește a fi operațională în cazul traversării intervalului dintre cicluri și supercicluri istorice, de civilizație.

Explicația sau despre veșnica reparație din mers

În *Economie/Știința economică* realitatea nu ascultă prea adesea de teorie, iar teoria pretinde fără temei de la practică.

În epicentrul rupturii dintre teoria și acțiunea economică se situează faptul că spațiul de raționalitate se structurează cu elemente al căror temei de validitate este *credința* (banii,

creditul, contractul, piața, echilibrul etc.). În fapt, economia este un univers clădit pe așteptări (ex-ante) și nu pe contingențe (ex-post). Științificitatea în *Economie/Știința economică* este de tip special pentru că se operează cu conjecturi și nu cu adevăruri certe. Economia este rațională când există încredere în funcția ei și irațională când încrederea se epuizează.

Cunoașterea economică modernă s-a încheat ca o veritabilă teologie a randamentului: consecințele acțiunii economice sunt atribuite unei forțe abstracte („mâna invizibilă a pieței”); performanța condiției umane (munca, lucrul și acțiunea) nu este neapărat un apanaj al rațiunii și raționalului („spirite animale”); efectul economic este o problemă a dependenței verticale (ierarhia avuției), iar efortul (participarea) este o problemă a dependenței orizontale (coeziunea socială). Fractura dintre micro și macro nu este doar din perspectivă epistemologică, omogenitatea conceptuală fiind greu de conceput. Macroeconomia are reguli sociale, este într-un fel sofisticat o sociologie a interesului avuției, Microeconomia este calcul de justificare eficientă a individualismului metodologic.

Inconsistența ideilor economice vine și din raportul de contrarietate cu sugestiile și temeuriile naturii. Știința economică optează ca soluție a existenței pentru aplicarea principiului nenatural „*tot mai mult și mai repede*”, în timp ce natura procedează prudent („rațional”) și nu se grăbește. Știința economică se rezumă la logica formală, natura are logică obiectuală. *Câștigul din creșterea prea accelerată este diminuat de pierderea din recesiunea profundă (ciclul de afaceri mediu considerat de 54 de luni cuprinde 17 luni recesiune și 38 de luni expansiune (Lybeck, 2012)).* De la prima recesiune(1854), omenirea a trecut prin 45,3 ani de recesiune.

Teza care funcționează este „*să consumăm astăzi tot pentru că mâine pierdem sau nu mai suntem*” și nu „*dacă avem astăzi trebuie să păstrăm și pentru mâine sau pentru urmași*”. Filosofia consumeristă ne îndeamnă să mâncăm toate cele șapte vaci grase și să trăim în timpul destinat celor șapte vaci slabe! În spectrul economismului trăim pentru a munci, viața trăită fiind centrifugată de mecanismul pieței. Sistemul moral hedonist care ne domină ne-a împins spre o economie a efectului imediat, a orizontului tangibil și a câștigului cu orice preț. Economia de azi este a clipei și punctului ochit!

Eșecul cartezianismului economic nu este o fatalitate, ci o consecință a suficienței metodologice. Cheia înțelegerii și depășirii eșecului este adecvarea metodei cognitive la spațiul intersubiectivității (cu comportament stochastic) preocupate de posesia materială. Ilustrarea perfectă a eșecului metodologic o dă excesul de raționalitate (de parcimonie) folosit în derivarea speculativă a valorii, spre exemplu, prin *modelul Black-Scholes*.

Probabilitatea riscului investiției (certitudine matematică) înlocuiește certitudinea economică (incertitudinea câștigului speculativ).

La fel de semnificativ în privința cezurii teorie-practică și al temeiurilor explicației este exemplul dat de știința economică mainstream, care acordă rolul determinant în economie organizării centrate pe capitalul financiar. Conform cu această viziune ar fi un singur model corect de economie, al capitalismului corporatist (acum sau cât de curând), spațiul de raționalitate al economiei ar viza prevalent creșterea capitalului, iar economia simbolică își este suficientă sieși.

Realitatea globală arată altceva, că în fapt sunt funcționale trei modele de economie (Dinu, 2007). total diferite prin fundamente și aflate în concurență pentru rating: modelul fondat pe capitalul financiar (*economia banului*, având ca exemplu economia nord-americană); modelul fondat pe capitalul industrial și relevanța industriei prelucrătoare (*economia produsului*, ilustrată perfect de economia central și nord europeană); modelul fondat pe capitalul uman (*economia muncii*, reprezentată de economia asiatică).

Cum arătam în altă parte, regulile jocului în modele sunt total diferite și se structurează după teorii diferite. În *economia banului* performanța pieței se alimentează preponderent din crearea de valoare adăugată pe traseele din afara spațiului de raționalitate economică (piața duală bancară și bani fictivi, aranjamente de guvernare substitutivă, de alchimie a avuției-King, 2017). Efectul structural este marcat de concentrarea absolută în sistemul bancar și de avantajul comparativ cu natură monetară specială (moneda de rezervă), ca și de capitalizarea bursieră cu pondere critică prin speculația asupra activelor li, semnificativ, de declinul sectoarelor nonspeculative (Main Street). Este economia bazată pe *acclerație*, în care piața impune ritmul înaintării societății, unde relația individ-societate este tranzacționabilă. Acest tip de economie a dat conținutul crizial al globalizării financiare de la cumpăna secolelor XX-XXI, este drept că pe filiera radicală a ideologiei neolibérale.

În *economia produsului* piața tinde să fie moderată de așteptările societății în materie de cerere structurată în termeni de stabilitate a confortului, ca și de reprezentarea istorică asupra ideii de bogăției, asociată mai degrabă cu posesia bunurilor de folosință îndelungată decât a banilor (popular, ești bogat pentru că ai casă, mașină etc.). În acest tip de economie determinantă este promovarea unei oferte structurată în termeni de dezvoltare durabilă, de stabilitate economică, de excedente interne și externe. Este economia bazată pe *ambreiaj*, care, în funcție de condițiile contextuale și pentru siguranța înaintării, cuplează și decuplează piața și societatea. Este economia cea mai puternic marcată de spiritul Reformei, izvorul cultului pentru profesie, muncă, prestigiu. Relația individ-societate se judecă în termeni de motivație și legitimare, pe fondul unei

tradiții de conformare la normă, ca suport al contractului social. În economia banului riscul este să te oprești din accelerație, în timp ce în economia produsului riscul este să rupi plasa de siguranță a mersului echilibrat al pieței și societății.

În *economia muncii* piața este sub controlul statului și își alimentează dinamismul din abundența resurselor umane și din oferta externă de capital ieftin. Asociată cu formulele capitaliste de organizare economică, economia muncii se dovedește capabilă de performanțe concurențiale nu doar în plan economic. Este economia bazată pe *servo-frâna* intervenționismului pentru a se păstra controlul statului asupra saltului înainte al pieței. În economia muncii riscul este al deteriorării violente a echilibrului înaintării pieței și societății și al tensionării prin contagiune a relației individ-societate, în ciuda tradiției subordonării ierarhice și conformității sociale.

În (Dinu, 2007) precizăm că principiul ordonator al sistemelor societale corespondente tipurilor de economie este diferit: piața - în economia banului; comunitatea - în economia produsului; statul - în economia muncii. Determinanții modelului cunoașterii intelectuale au accente diferite. Problema timpului are soluții intensive în economia banului, mixte în economia produsului și extensive în economia muncii. Problema spațiului are soluții extensive în economia banului, intensive în economia produsului și mixte în economia muncii. Cauzalitatea are natură materialistă în economia banului, mixtă în economia produsului și idealistă în economia muncii.

Statutul mecanismului de reglare este de: piață liberă în economia banului; piață coordonată în economia produsului; piață controlată în economia muncii.

Tendențialitatea evoluției este asimptotică cu tipologia societății de piață pentru economia banului (piața ca model de viață), economia socială de piață pentru economia produsului (comunitatea ca model de viață), economia socialistă de piață pentru economia muncii (ideologia ca model de viață).

Consecințele evolutive la limită sunt: în economia banului – economicizarea/marketizarea lumii, în economia produsului - antropizarea pieței și în economia muncii - unidimensionalizarea acțiunii umane. Problema modelului de viitor rămâne una a alegerii căii de urmat (inovarea societală este deschisă). Nu sunt etape obiective și valide logic în algoritmul opțiunilor. Știința economică apelează, în toate situațiile, la răspunsul dat de ideologii, calea de urmat dovedită în istorie ca fiind prea îngustă pentru adevărul complex al existenței.

Semnalul transmis de teoria standard în privința modelului de economie arată o alunecare spre uniformizarea viziunii, susținută logistic de poziția hegemonică în economia globală și de strategiile impuse ideologic instituțiilor cu alonjă globală. Cumva

simptomatic pentru postmodernism este înclinația spre modelul unic, iar ieșirea din modernitate apare ca o bătălie pentru prevalență în reprezentarea privind modelul de economie. Astfel, posmodernismul devine o perioadă de inversare bruscă a opțiunilor teoretice, presupunând inclusiv replieri pe formule izolaționiste, ca reacție de apărare la precarizarea aderenței la modelul unic și, mai ales, la riscul deturnării avantajelor lui în favoarea adversarului. Povestea destrămării imperiului se repetă.

Peste orice diferențiere între tipurile de economie actuale se remarcă turbulența opțiunilor în condițiile unei stări criziale prelungite, favorizată de excesele comportamentului irațional, având ca pandant marketizarea societății. O influență negativă o are migrația capitalului, dar și a forței de muncă. Amprenta postmodernității este criza, care corespunde cu suprapunerea ei peste faza finală (punct de cotitură) al ultimului ciclu generațional (Strauss,Hove, 1992). Superciclul primei modernități a cuprins cicluri generaționale de 80-90 de ani marcate de finaluri radicale de epoci, inclusiv violente (spre exemplu, 1814, 1914, 2014). Ultimul ciclu generațional se suprapune pe ceea ce este cunoscut drept sfârșitul modernității iluministe.

Soluția sau despre întoarcerea la ceea ce suntem

Depășirea blocajului epistemic în care se află *Economia/Știința economică* înseamnă trecerea la alt nivel de înțelegere și explicație a fenomenelor și proceselor economice. Realitatea economică se chircește în cadrele convenționale ale ordinii clădită pe particula „inter”, apelul la ingredientele „supra” sau „trans” constituind o buclă ce se răsuțește pe continuitatea de esență cu „inter”. După ce firmele transnaționale au ajuns să controleze integral piețele, practic piețele globale fiind anexe, managerial vorbind acestea devenind funcții ale companiilor, transnaționalele au trecut în altă situație, complet diferită de cea anterioară. Ele nu doar produc pentru piață, ci creează piața, o internalizează funcțional pe lanțul valorii. Piața ajunge dintr-un spațiu al concurenței, în secția de marketing a companiei globale.

Ceea ce este perceput drept disonanță cognitivă sunt ipostaze de realitate semnificate de particula „post”, receptată ca un turbion în privința înțelegerii (Dinu,2010). Formula cea mai coerentă a tendinței „post” părea să fie a economiilor integrate, gen Uniunea Europeană. Dar, și în acest caz, semnificația opțiunii „post”, inclusiv din constructele postmodern, postmodernitate, postmodernism, nu ajung să fixeze sensul real, de aproximare a complexității societale presupusă de depășirea sau ieșirea din superciclul primei modernități. Să se ajungă la așa ceva, să se împlinescă transformarea, ar însemna să se treacă la alte procese revoluționare, diferite de cele care au definit prima modernitate, revoluțiile industriale și revoluțiile naționale. Desigur că trebuie să se clarifice ce înseamnă depășirea și în privința consecințelor structurante ale statului-

națiune/statalizării națiunii, funcționalizării economiei naționale și a emancipării individuale, sociale și naționale.

Din păcate nu este limpede dacă societățile și economiile europene integrate sunt apte să admită diferențialul dat de sensul evoluțiilor postnaționale, deci dincolo de statalitatea actuală și de obișnuința cu societatea industrială. În materie de integrare politică, în afară de invocarea ca țel a abstracțiunii europenizării – cu pretenția de emancipare regională/globală -, procesele postnaționale, ca formule de organizare societală sunt vagi, chiar neclare, dacă nu explicit evitate. Avantajul material al integrării economice reprezentat de convergența reală este extrem de lent, slab asumat, întemeierea acestuia limitându-se la datul istoric, pentru centrul modelului performanța randamentală și de confort social deja omogenă, iar pentru periferie posibilitatea ideală, ce amintește de proiecte ratate.

Ordinea lumii ar tinde să se configureze într-o logică pregătită să nu mai creeze monștri de tip Leviathan, se conturează ieșirea din era îndemnului baconian al „cuceririi naturii”, propensiune aproximată de dezvoltarea economică *postindustrială* (producție și consum ecologice, energie curată, sisteme în rețea, creștere participativă, statistica vieții etc.) și, totodată, se exersează la alte formule de gestiune a puterilor sugerate de tendințele evolutive ale structurilor societale de natură *postnațională* (societatea globală, guvernanta globală etc.). Reculul acestei căi este evident însă în criza declanșată în 2007, fiind perceptibilă chiar părăsirea acestei tendințe, dacă nu zădărnicierea ei generată de noua propensiune americană spre protecționism cu tentă izolaționistă. Eșecul proiectului primei modernizări ar putea să ia forma fragmentarizării antagonizante a lumii, fața catastrofică a postmodernismului.

Marea provocare economică este formula stabilitate versus instabilitate. Stabilitatea este imposibilă într-o economie deschisă de tip global când se țintesc exclusiv obiective parțiale, în sens național. În aceste condiții, guvernanta globală este o temă a înțelegerii superioare a modului de funcționare a diversității într-o unitate extinsă. echilibrele funcționale globale trebuie să se ajusteze după principiul win-win din teoria jocurilor și comportamentul de piață globală presupune existența monedei unice electronice (Stiglitz, 2008).

Din păcate, experiența resetării violente a globalizării comerciale de la cumpăna secolelor XIX-XX este reluată în oglindă de resetarea, posibil de neevitat violentă, a globalizării financiare de la cumpăna secolelor XX-XXI. Lumea nu a reținut prea multe soluții raționale din prima modernitate și nu este prea pregătită să repare greșelile declanșând cea de-a doua modernitate. Lumea către ea însăși se arată a fi o cale ezitantă.

Stabilitatea operaționalizată pe principiul „*mai mult, mai repede*” a condus la exces de îndatorare. Echilibrul spațial a fost obținut prin dezechilibrul temporal sub forma conflictului inter-generațional, iar echilibrul imediat și contingent a însemnat dezechilibru general amânat, dar inevitabil. Instabilitatea, dintr-o fază potențială a ciclului, se manifestă ca fază principală și de durată. Revenirea la stabilitate apelează la modalități excepționale, la mijloace extraeconomice (schimbarea regimului proprietății, alocarea birocratică a resurselor etc.), alterând fundamentele modelului economic (Acemoglu, Robinson, 2012).

Problema fundamentelor are două modalități de rezolvare. Prima, *corecția sistemului*, care presupune dezambiguizarea ipotezelor pentru a construi explicația rațională a consecințelor neintenționate și consistența funcțiilor economiei cu semnificațiile complexității contextelor societale. A doua, *schimbarea sistemului* care înseamnă internalizarea setului de valori ale celei de-a doua modernități (aproximările evolutive postindustriale și postnaționale, fără propensiunea postadevăr) (Dinu, 2010).

Marea provocare a lumii este conștiința globală. Problemele naționale, gândite în logica diferitului (excepționalismului, naționalismului, etc.) au doar soluții globale. Identitatea este o temă a coeziunii creative a contextului global (ceea ce ne aseamănă ne ține la un loc și ne determină perenitatea). Natura fiind prin definiție cooperativă sugerează că natura umană nu este fatalmente antinomică. Dependența verticală este contra-natură în sistemele al căror mecanism de autoreglare este învățarea. Postmodernismul este o modalitate de conservare a dependenței verticale. Lumea tutelată de cel puternic constituie blocajul ieșirii din consecințele negative ale primei modernități

Marea provocare a statelor este coeziunea socială. Proiectul de țară în era postnațională, unde deschiderea conservă, iar nu uniformizează, identitatea și democratizează, iar nu discriminează implicarea, are ca funcție apropierea universală a obiectivelor coeziunii în perspectivă tridimensională - socială, economică și teritorială - de tip global (infrastructura confortului – egalitatea de șanse oriunde, oricum și oricând). Marea provocare a țărilor dezvoltate este să evite polarizarea lumii, iar a țărilor emergente să prevină centripetarea șanselor datorată limitărilor economice (Wallerstein, 2013). Sensul ideii de ieșire din postmodernism este depășirea formulelor de ordine care nu rezolvă problemele globale cum ar fi subdezvoltarea, poluarea, agresiunea armată etc.

Procesul tipic postmodernist cel mai spectaculos, cât timp suscită creativitatea societală, este tranziția la economia de piață și experimentarea postcomunismului. În fapt, postmodernitatea, ca stare de împlinire a primei modernități, după fenomenologia culturală, și-a confirmat realitatea prin dispariția formulei societale întemeiate pe reducționismul relației individ-societate, statele și economiile bazate pe puterea unică și

proprietatea comună, și intrarea în culoarul de aproximare corectivă a tendințelor numit postcomunism. Este forma concretă prin care modernitatea anunță un nou ciclu prin lichidarea realităților pe care le-a întemeiat în gestionarea drepturilor și libertăților, probabil că trecerea la noul superciclu fiind anunțată de declanșarea transformărilor radicale și ale sistemului antonim, deodată cu intrarea în postcapitalism. Conținutul primar al noului superciclu de modernitate se va cristaliza dincolo de formulele societale interesate doar de un termen al relației funcționale axiale a omenirii, individ-societate, arătându-se a fi creuzetul în care se asigură integritatea naturii umane.

Marea provocare a României este să acomodeze imaginea de țară fixată în periferie cu viziunea românilor despre ei înșiși. Este o problemă de stabilitate multicriterială între ceea ce sunt și ceea ce arată, ceea ce pot și ceea ce fac, ceea ce vor și ceea ce au. În răstimpul postmodernității și al postmodernismului se impune imperativ modernizarea.

Fără primirea deschisă și abordarea concretă a acestei provocări ultimative, România va abceda orice în criză, nu doar economică!

Bibliografie selectivă

- Acemoglu, Daron, Robinson, James A. (2012), *Why Nations Fail. The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*, Crown Publisher, (Ediția românească: *De ce eșuează națiunile. Originile puterii, ale prosperității și ale sărăciei*, 2015, Editura Litera)
- Akerlof, George A., Shiller, Robert J. (2010), *Spirite animale. Despre felul în care psihologia umană influențează economia și ce înseamnă asta pentru capitalismul global*, Editura Publica
- Anderson, Perry (2012), *Originile postmodernității*, Editura Idea Design & Print
- Arendt, Hannah (2007), *Condiția umană*, Editura Idea Design & Print
- Aron, Raymond (2003), *18 lecții despre societatea industrială*, Editura All
- Bacon, Francis (1957), *Noul organon sau îndrumări metodice despre interpretarea naturii și despre stăpânirea ei de către om*, Editura Academiei RPR
- Balibar, Etienne, Wallerstein, Immanuelle (eds) (1991), *Race, Nation, Class: ambiguous identities*, Verso Books
- Bataille, Georges (1994), *Partea blestemată. Eseu de economie generală*, Editura Institutul European
- Beck, Ulrich (2003), *Ce este globalizarea*, Editura Trei
- Blyth, Mark (2015), *Austeritatea. Istoria unei idei periculoase*, Editura Tact
- Boltanski, Luc, Chiapello, Ève (2016), *Noul spirit al capitalismului*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași
- Bouchaud, Jean Philipp (2008), *Economics needs a scientific revolution*, Nature, 455, 1181, october

Călinescu, Matei (2017), *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, Editura Polirom

Castells, Manuel (1996/1998), *The Information Age: Economy, Society, and Culture*, Blackwell, (3 Volume)

Derrida, Jacques (2005), *Deconstrucția politicii. Scrieri politice*, Editura Idea Design & Print

Diamond, Jared (2001), *Virusi, arme și oțel. Soarta societăților umane*, Editura ALL

Dinu, Marin, Socol Cristian, Marinaș, Marius (2007), *Modelul european de integrare*, Editura Economică

Dinu, Marin (2010), *Economia de dicționar. Exerciții de îndemânare epistemică*, Editura Economică

Dinu, Marin (2016), *Bunul-Simț. Temeiul natural al funcționalității în Economie*, Editura Economică

Dinu, Marin (2017a), „*Criza dezvoltării. Se încheie un ciclu de modernitate?*” discurs de recepție la conferința de titlu de DHC de către Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești, text disponibil pe www.bnr.ro.

Dinu, Marin (2017b), *Știința economică postcriză. Răspunsuri inconsistente sau reproiectare conceptuală?*, Editura Economică

Dinu, Marin (2018), *Înțelegerea fenomenului economic. Despre funcționarea principiului conexiunii*, Editura Economică

Drucker, Peter (1999), *Societatea postcapitalistă*, Editura Image

Etzioni, Amitai (2002), *Societatea monocromă*, Editura Polirom

Ferguson, Niall (2011), *Civilizația. Vestul și restul*, Editura Polirom

Friedman, Milton (1995), *Capitalism și libertate*, (Colecția Băncii Naționale a României), Editura Enciclopedică

From, Erich (2013), *A fi sau a avea*, Editura Trei

Fukuyama, Francis (1994), *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, Editura Paideia

Gadamer, Hans-Georg (1999), *Elogiul teoriei. Moștenirea Europei*, Editura Polirom

Gadamer, Hans-Georg (2001), *Adevăr și metodă*, Editura Teora

Giddens, Anthony (2000), *Consecințele modernității*, Editura Univers, 2000

Goff, Jean-Pierre Le (2012), *Democrația post-totalitară*, Editura Universul Juridic, Editura Universitaria Craiova

Golberg, Jonah (2010), *Fascismul liberal. Istoria secretă a stângii americane de la Mussolini la politica semnificației*, Editura Polirom

Habermas, Jürgen (2000), *Discursul filosofic al modernității*, Editura All

Habermas, Jürgen (2001), *The Postnational Constellation: Political Essays*, MIT Press

Habermas, Jürgen, Derrida, Jacques (2005), *Filosofie într-un timp al terorii*, Editura Paralela 45

Hayek, Friedrich A (2013), *Drept, legislație și libertate. O nouă formulare a principiilor liberale de justiție și economie politică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași

Harvey, David (2002), *Condiția postmodernității*, Editura Amarcord

Hirschman, Albert O. (2004), *Pasiunile și interesele. Argumente politice în favoarea capitalismului anterioare triumfului său*, Editura Humanitas

Jameson, Fredric (1992), *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*, Duke University Press

Keyes, Ralph (2004), *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*, St. Martin's Press

Kennedy, Paul (2011), *Ascensiunea și decăderea marilor puteri. Transformări economice și conflicte militare din 1500 până în 2000*, Editura Polirom

King, Mervin (2017), *Sfârșitul alchimiei. Banii, băncile și viitorul economiei mondiale*, Editura Comunicare.ro

Kissinger, Henry (2015), *Ordinea mondială*, Editura Rao

Klein, Naomi (2006), *Doctrina șocului. Nașterea capitalismului dezastrelor*, Editura Vellant

Krugman, Paul (2010), *Conștiința unui liberal*, Editura Publica

Krugman, Paul (2009), *Întoarcerea economiei declinului și criza din 2008*, Editura Publica

Liotard, Jean- François (2001), *Economia libidinală*, Editura Pandora

Liotard, Jean-François (2003), *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii*, Editura Idea Design & Print

Lybeck, Johan A. (2012), *Istoria globală a crizei financiare (2007-2010)*, Editura Polirom

Landes, David S. (2013), *Avuția și sărăcia națiunilor. De ce unele țări sunt atât de bogate, iar altele atât de sărace*, Editura Polirom

Manent, Pierre (2012), *Metamorfozele cetății. Eseu despre dinamica Occidentului*, Editura Humanitas

Mann, Michael (2012/2013), *The Sources of Social Power*, [Volume 1/ *A History of Power from the Beginning to AD 1760* (2nd Edition), Volume 2/ *The Rise of Classes and Nation States 1760–1914* (2nd Edition), Volume 3/ *Global Empires and Revolution, 1890–1945*, Volume 4/ *Globalizations, 1945–2011*], Cambridge University Press

McLuhan, Marshall (1962), *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic man*, University of Toronto Press

Mises, Ludwig von (2011), *Mentalitatea anticapitalistă*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași

Mishkin, Frederic S. (2008), *The Next Great Globalization: How Disadvantaged Nations Can Harness Their Financial Systems to Get Rich*, Princeton University Press

Morris, Ian (2012), *De ce Vestul deține încă supremația și ce ne spune istoria despre viitor*, Editura Polirom

Olson, Charles (2000), *Selected letters*, University of California Press

Piketty, Thomas (2015), *Capitalul în secolul XXI*, Editura Litera

Polanyi, Karl (2011), *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*, Beacon Press

- Pomeranz, Kenneth (2012), *Marea divergență. China, Europa și nașterea economiei mondiale moderne*, Editura Polirom
- Quah, Danny T. (1996), *Twin peaks: Growth and convergence in models of distribution dynamics*. *Economic Journal*, 106(437):1045–55
- Randers, Jørgen (2018), *2052. O prognoză globală pentru următoarele patru decenii*, Editura Seneca
- Rifkin, Jeremy (2011), *The Third Industrial Revolution. How Lateral Power is Transforming Energy, the Economy, and the World*, Palgrave MacMillan
- Rodrik, Dani (2011), *The Globalization Paradox: Why Global Markets; States, and Democracy Can't Coexist*, Oxford University Press
- Rorty, Richard (2014), *Filozofie și oglinda naturii*, Editura Tact
- Sachs, Jeffrey D. (2005), *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*, Penguin
- Ruccio, David F., Amariglio, Jack (2016), *Postmodern Moments in Modern Economics*, Princeton University Press
- Schumpeter, Joseph A. (2011), *Poate supraviețui capitalismul. Distrugerea creatoare și supraviețuirea economiei globale*, Editura Publica
- Sedláček, Tomáš, Tanzer, Oliver (2017), *Lilith și demonii capitalului. Economia pe canapeaua lui Freud*, Editura Publica
- Sen, Amartya (2004), *Dezvoltarea ca libertate*, Editura Economică
- Smick, David (2009), *Lumea e rotunda. Pericolele ascunse pentru economia globală*, Editura Publica
- Spengler, Oswald (1996), *Declinul Occidentului. Schiță de morfologie a istoriei*, Volumul 1 și Volumul 2, Editura Beladi
- Stiglitz, Joseph E. (2008), *Mecanisme globalizării*, Editura Polirom
- Strauss, William, Howe, Neil, (1992), *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*, Quill
- Tirole, Jean (2016), *Économie du bien commun*, Presses Universitaires de France (PUF)
- Touraine, Alain (1976), *La société post-industrielle, Naissance d'une société*, Editions Denoel et Gonthier
- Touraine, Alain (1992), *Critique de la modernité*, Edition Fayard
- Toymbee, Arnold (1997), *Studiu asupra istoriei*, Sinteza realizată de D.C. Somervell a lucrării în douăsprezece volume *A Study o History* (Volumul 1, Volumul 2), Editura Humanitas
- Varoufakis, Yanis (2017), *Minotaurul global. America, Europa și viitorul economiei globale*, Editura Comunicare.ro
- Vattimo, Gianni (1993), *Sfârșitul modernității. Nihilism și hermeneutică în cultura postmodernă*, Editura Pontica
- Wallerstein. Immanuel (2013), *Pentru a intelege lumea. O introducere in analiza sistemelor-lume*, Editura Idea Design & Print
- Wallerstein, Immanuel et al. (2015), *Are capitalismul viitor*, Editura Comunicare.ro

(Simon&Schuster),

Zakaria, Fareed (1997), The Rise of Illiberal Democracy, *Foreign Affairs*, Nov/Dec, pp. 22-43